

Nr 91.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen om viss frihet från skatt till staten för aktiebolaget elektrolytverken samt om anvisande av medel till tecknande av aktier i bolaget för statens räkning; given Stockholms slott den 8 februari 1918.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen, *dels* medgiva, att aktiebolaget elektrolytverken må till och med utgången av det kalenderår, under vilket bolagets anläggningar, inberäknat däri bundet material, amorterats, fritagas från annan till kronan utgående skatt än inkomst- och förmögenhetsskatt samt extra inkomst- och förmögenhetsskatt,

dels ock till tecknande för statens räkning av aktier i bolaget för 1,000,000 kronor jämte därå belöpande stämpel å *tilläggsstat* för år 1918 anvisa ett förslagsanslag, högst 1,010,000 kronor, att utgå av lånemedel och genom riksgäldskontoret i mån av behov tillhandahållas statskontoret.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 februari
1918.*

Närvaraude:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN.
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Föredragande departementschefen statsrådet Thorsson anförde här-
efter:

Enligt stiftelseurkund den 3 november 1917 hava Centralgruppens emissionsaktiebolag, Aktiebolaget emissionsinstitutet, Allmänna svenska elektriska aktiebolaget, Stora Kopparbergs Bergslags aktiebolag, Stockholms superfosfat aktiebolag, Tomtebo gruvaktiebolag, Aktiebolaget L. M. Ericsson & Co, Aktiebolaget Oscarshamns kopparverk, Aktiebolaget elektraverken, aktiebolaget Liljeholmens kabelfabrik, Max Sieverts fabriksaktiebolag och Aktiebolaget skandinaviska elektricitetsverk beslutat att under firma aktiebolaget elektrolytverken bilda ett aktiebolag, vars verksamhet skulle hava till föremål att framställa och raffinera metaller och

att driva annan industriell verksamhet ävensom handel. Aktiekapitalet skulle utgöra minst 2,500,000 kronor och högst 7,500,000 kronor. I fråga om alla bolagets till försäljning tillgängliga produkter skulle gälla, att aktieägarna skulle framför icke aktieägare äga företräde till inköp för egen konsumtion av bolagets berörda produkter sålunda, att bolagets styrelse skulle successive periodvis bland aktieägarna utbjuda för försäljning tillgängliga produkter med angivande av kvalitet, kvantitet, pris och övriga leveransvillkor, lika för alla aktieägare, med rätt för varje aktieägare att, därest han inom viss skälig, av styrelsen angiven tid, lika för alla, förklarade sig vilja övertaga den på honom belöpande andelen av produkterna eller viss större eller mindre del av denna andel, av de utbudna partierna övertaga för egen konsumtion intill så stor del, som motsvarade antalet av hans då inregistrerade aktier i bolaget i förhållande till alla aktier i detsamma.

På uppdrag av ovan nämnda stiftare hava sedermera direktörerna J. S. Edström, O. Falkman och Aug. Nachmanson samt filosofie doktorn A. Lindblad i en den 24 november 1917 dagtecknad underdånig skrivelse anfört:

*Underdånig
framställning
av aktiebolagets
elektrolyt-
verken.*

»Bland ovanstående firmor har länge diskuterats vilka åtgärder, som böra vidtagas för att häva den stora brist på koppar, som för närvarande gör sig gällande i vårt land. I synnerhet är bristen på elektrolytkoppar mycket kännbar genom att importen under innevarande år helt avstannat. Elektrolytkoppar fabriceras huvudsakligen i Förenta Staterna, och har Sverige hittills varit hänvisad till import av dylik koppar från sagda land. Bland ovan angivna kopparkonsumerande firmor har därför uppstått tanken att framställa elektrolytkoppar inom Sverige, och efter samråd med ovanstående emissionsbolag, som dels själva representera och dels förmedla förbindelsen med koppargruvor i vårt land, har av ovan angivna firmor ett konsortium bildats i avsikt att åstadkomma en dylik industri. De utredningar, som verkstälts genom svenska ingenjörer, vilka deltagit i utförande och drift av dylika kopparverk i Amerika, hava visat, att företaget under normala förhållanden ej skulle kunna byggas i Sverige i sådan skala, att detsamma bleve ekonomiskt bärande. Fråga har därför uppkommit, huruvida ej planen ifråga skulle kunna realiseras genom understöd av svenska staten. I sådant hänseende har under hand med industrikommissionen samt krigsmaterielkommissionen diskuterats möjligheten av tull å elektrolytkoppar. Då emellertid tullfrågan ej kan lösas på mindre tid än omkring sex månader och företagets igångsättande är av mest brådskande natur, hava initiativtagarna avstått från denna plan under förutsättning, att understöd kan ske i annan form. Därvid har dryftats tanken på att staten, som för sina olika verk och inrättningar ävensom för försvarsändamål är i oundgängligt behov av elektrolytkoppar, skulle förbinda sig att under vissa år inköpa viss kvantitet dylik till ett pris, som med visst belopp överstege marknadspriset. Emellertid torde även detta förslag bliva svårlost, dels på grund av svårigheten att fastställa marknadspriset och dels

på grund av den tidsutdräkt, som bleve förbunden med underhandlingarna med statens olika verk och inrättningar.

Undertecknade våga därför i underdånighet föreslå ett annat sätt att lösa frågan. För fabrikationens drift bliva behöfliga omkring 700 hkr. elektrisk energi. Fabriken skulle anläggas i Västerås, där staten äger en större kraftstation och till vilken stad från Älvkarleby kraftverk utdragits ledningar. Undertecknade anhålla härmed, att sagda 700 hkr. måtte ställas till verkets disposition gratis under en tid av tio år från fabrikationens igångsättning.

De kapitalutlägg, som äro förbundna med det nya elektrolytverkets tillkomst, uppgå till omkring 3 miljoner kronor. Inträffar snar fred, blir företaget, som förut angivits, oräntabelt och riskera initiativtagarna därför i företaget insatt kapital. För att verket skall kunna fortsätta att drivas även när normala förhållanden åter inträda, gäller det därför att under nu rådande tider erhålla så god förtjänst å verket, att större delen av anläggningskostnaderna inom några år må kunna amorteras. Detta är endast möjligt, därest kopparn kan försäljas med god förtjänst. Utöver det bidrag, som vi hemställt, att staten skulle lämna företaget genom ovan angivna gratiskraft, anhålla vi därför underdånigst om tillstånd att inom Sverige få fritt försälja vid verket framställd koppar och andra metaller till priser, som av verket självt bestämmas. Om man betänker, att denna koppar kommer att framställas ur svenska malmer, som för närvarande till största delen ligga oanvända och som under normala förhållanden på grund av sin ringa kopparhalt hittills ej kunnat ekonomiskt tillgodogöras, ävensom de stora ekonomiska risker, som äro förbundna med företagens tillkomst, synes oss ovan gjorda framställning böra anses berättigad.

Vi vilja även framhålla, att vid framställningen av elektrolytkoppar man beräknar kunna producera en avsevärd del nickel och kobolt, vilka metaller för närvarande ej framställas i vårt land, och vilka äro oundgängligt nödvändiga för var krigsmaterialindustri.

Då som ovan angivits företagens tillkomst är av synnerligen bradskande natur, har stiftelseurkund för företaget ifråga, aktiebolaget Elektrolytverken, redan inlämnats. Ritningar för verkets utförande utarbetas nu med full kraft, varjämte initiativtagarna träffat preliminärt avtal om inköp av nödigt markområde intill Västerås. Då det vore önskvärt, att grunden för kopparverket kunde grävas redan detta år, våga vi anhålla om skyndsammaste svar å denna vår underdåniga hemställan.»

Över denna framställning anbefalldes vattenfallsstyrelsen, statens industrikommissions arbetsutskott och statens krigsmaterielkommission att skyndsammast avgiva underdåniga utlåtanden.

Vattenfalls-
styrelsen.

I utlåtande den 5 januari 1918 anför vattenfallsstyrelsen:

»Det är ställt utom allt tvivel, att det för vårt land skulle vara till utomordentligt stort gagn om tillverkning av elektrolytkoppar i större skala komme till stånd inom Sverige. Den omständigheten, att det nybildade företaget, aktiebolaget Elektrolytverken, omfattar såväl ägare av relativt betydande koppargruvor som ock en del av de största konsumenterna, utgör en viss garanti för, att detsamma skall

lyckas i sitt syfte, om det över huvud taget är möjligt att i Sverige bedriva framställning av elektrolytkoppar ur svensk malm.

I ovannämnda underdåniga skrivelse av den 24 november 1917 föreslas, att statsunderstöd skulle beviljas därigenom, att det erforderliga kraftbeloppet, cirka 700 hästkrafter, gratis skulle tillhandahållas av staten från Älvkarleby kraftverk under tio år.

Vattenfallsstyrelsen måste bestämt avstyrka detta förslag. Vattenfallsstyrelsen är skyldig att redovisa skälig avkastning å de medel, som nedläggas i de av vattenfallsstyrelsen förvaltade anläggningarna, och skulle tillskyndas en avsevärd förlust genom den ifrågasatta gratisleveransen, i all synnerhet som *dels* den tillgängliga vattenkraften vid Älvkarleby kraftverk numera är tagen så starkt i anspråk, att ångkraft kommer att behöva användas under 4 å 5 månader om året, *dels* vidare tillkomsten av varje ny större abonnemang påskyndar behovet av nya utbyggnader av ångkraftstationen i Västerås, vilka under nu rådande förhållanden bliva mycket dyrbara. Vattenfallsstyrelsen anser det vara ett icke oväsentligt tillmötesgående att kraft för närvarande över huvud taget tillhandahållas från Älvkarleby kraftverk till det pris, som preliminärt erbjudits elektrolytverken, vilket är närmare specificerat i bilaga till denna underdåniga skrivelse. Med nuvarande bränslepris beräknar vattenfallsstyrelsen priset å 700 hästkrafter, använda dag och natt året om, till cirka 200,000 kronor per år. Kostnaden för den reservkraft, som behövs tillhandahållas under den 4 å 5 månader långa lågvattenperioden representerar cirka $\frac{1}{4}$ av denna summa.

Eftersom det är förenat med ganska stor risk att starta ett elektrolytkopparverk i Sverige, anser vattenfallsstyrelsen det emellertid vara motiverat, att staten avlastar det projekterade företaget från en del av denna risk. Nämda risk torde vara ganska liten, ifall kriget mellan Tyskland samt England och Amerika blir av längre varaktighet och därmed den fria skeppningen av koppar från Amerika förhindrad för lång tid framåt. Det torde nämligen icke vara svårt att under nuvarande förhållanden även med rimliga pris ernå sådan inkomst å kopparverket, att detsamma kan avskrivas med vinsten å t. ex. det första årets produktion. Beräknar man, att kopparverket kommer i gång på hösten innevarande år, skulle sålunda kopparverket troligen kunna vara avskrivet hösten 1919. Risken inträder endast, därest kopparskeppningen från Amerika frigives tidigare, och blir större ju förr detta sker.

Ett eventuellt understöd från statens sida torde i enlighet med vad ovan anförts lämpligen beviljas villkorligt, så att, om detsamma utgår med ett visst maximibelopp, detta minskas med $\frac{1}{12}$ för varje månad, varmed frivandets av kopparskeppningen från Amerika uppskjutes efter den 1 oktober 1918.

Det kan emellertid ifrågasättas, ifall icke denna understödsfråga bör ses i sammanhang med frågan om anskaffande av koppar för statens egna behov. Dessa äro nämligen mycket svåra att tillgodose. Telegrafstyrelsen och vattenfallsstyrelsen hava under år 1916 i Amerika inköpt betydande partier för sina behov, men dessa kopparkvantiteter hava icke kunnat utföras därifrån och någon förhoppning att vinna lättnad i detta hänseende före fredsslutet torde icke föreligga.

Vattenfallsstyrelsen har tidigare i ett liknande fall kombinerat en kraftleverans med rätt att få koppar. I ett visserligen ännu icke undertecknat kraftkontrakt med Skandinaviska affineriet, Partille, som av skrotkoppar skall framställa

elektrolytkoppar, stadgas på sätt av bilaga framgår, att nämnda verk skall för vattenfallsstyrelsens räkning elektrolysera koppar intill 60 ton årligen till bolagets självkostnad, och vattenfallsstyrelsen har vid sina underhandlingar med aktiebolaget Elektrolytverken från början utgått ifrån, att vattenfallsstyrelsen skulle tillförsäkra sig viss liten del av produktionen från dess kopparverk i Västerås såsom extra gottgörelse, för att vattenfallsstyrelsen genom sin kraftleverans möjliggör detta verks tillkomst. Frågan är emellertid, om det icke vore klokt att för statsverkens — närmast telegraf- och vattenfallsverkens — räkning försäkra sig om möjligheten att erhålla en större kvantitet koppar t. ex. 1,000 ton per år. En sådan överenskommelse hör givetvis icke innebära något åtagande för statsverken att i längden taga sin koppar från kopparverket, utan torde lämpligen kunna begränsas till en fast beställning av 1,000 ton tillsvidare, med rätt dock för statsverken att t. ex. även under vartdera av de fem följande åren beställa samma kvantitet. Överenskommelsen skulle lämpligen kunna avfattas enligt samma grunder som vattenfallsstyrelsens avtal med Skandinaviska affineriet, så att statsverken skulle för den första beställningen av exempelvis 1,000 ton erlägga dels

a) så stor del av anläggningskostnaden, som motsvarar 1,000 tons produktion — såvitt vattenfallsstyrelsen kunnat finna, skulle detta belopp uppgå till 1,000,000 kronor dels

b) därutöver en med skäligen marginal beräknad självkostnad för kopparn.

I denna självkostnad borde icke inräknas ränta och amortering å anläggningskapitalet, eftersom statsverken redan erlagt sin andel i detta genom den under a) angivna avgiften. Under de följande fem åren borde statsverken endast betala avgiften under b) för de eventuella beställningar, som då göras.

En dylik överenskommelse skulle säkerligen vara till gagn för statsverken och skulle samtidigt minska risken för kopparverket, men naturligtvis skulle densamma icke inverka på den risk, kopparverket löper å den del av anläggningen, som fritt disponeras för andra ändamål än statens. Sålunda skulle på sätt och vis denna överenskommelse kunna anses som en sak för sig vid sidan av understödsfrågan. Om emellertid ett visst understöd därjämte skall lämnas, vore det kanske ur administrativt synpunkt underlättande, om detta understöd utginge som ett visst tillägg till ovan under a) angivna likvid för kopparn. Sålunda skulle kunna tänkas, att, om understödet fixeras till ett visst maximibelopp, den under a) angivna fasta avgiften ökas med detta belopp med avdrag av $\frac{1}{3}$ av detsamma för varje månad, varmed frigivandet av kopparskeppningen från Amerika fördröjes utöver den 1 oktober 1918, dock så att den under a) angivna avgiften skulle utgå med minst 1,000,000 kronor.

Visserligen kan det synas något oriktigt, att vissa statsverk på detta sätt lämna ett understöd för åstadkommande av ett kopparverk, som kommer icke endast dem utan hela landet till godo, men å andra sidan är det av så stor vikt, att dessa statsverk tillförsäkra sig tillgång på koppar, att samma statsverk kunna anse det vara med sin fördel förenligt, att med viss egen ekonomisk risk bidra till kopparverkets tillkomst

Under återopande av vad sålunda anförts, får vattenfallsstyrelsen i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte

dels avslå den i direktör J. S. Edströms m. fl. skrivelse gjorda framställningen att 700 hästkrafter från Älvkarleby kraftverk gratis skulle ställas till dispo-

- sition under tio år för en planerad fabrik i Västerås för framställning av elektrolytkoppar samt hänvisa sökanden att med vattenfallsstyrelsen sluta avtal om leverans av det behövliga kraftbeloppet,
- dels ock besluta, att de medgivanden, som i öfrigt kunna komma att lämnas det planerade företaget, skola gälla endast under förutsättning att Kungl. Maj:ts och kronan berättigas att under vart och ett av det planerade kopparverkets sex första verksamhetsår erhålla 1.000 ton elektrolytkoppar mot erläggande av dels
- a) under förutsättning att anläggningen utföres för en årsproduktion av minst 3,000 ton, så stor del av anläggningskostnaden, som motsvarar 1,000 tons årsproduktion, och därtill ett understöd, som fixeras till ett visst maximumbelopp och som minskas förslagsvis med $\frac{1}{12}$ -del för varje hel månad, varmed frigivandet av kopparskeppningen från Amerika fördröjes utöver den 1 oktober 1918, dels
  - b) därutöver en med skälig marginal på närmare angivet sätt beräknad självkostnad för kopparn.»

Vid utlåtandet har styrelsen fogat som bilagor dels förslag till överenskommelse med kopparverket i Västerås, dels ock förslag till tilläggskontrakt mellan styrelsen och aktiebolaget Skandinaviska raffinieriet.

Industrikommissionens arbetsutskott yttrar i underdånigt utlåtande den 31 december 1917:

»Beträffande kopparfrågans läge och betydelse för landet för närvarande, får arbetsutskottet anföra följande.

Sveriges normala årsbehov av koppar har de senare åren utgjort cirka 15,000 ton. Av denna kopparkvantitet har endast en mindre del tillverkats inom landet. Produktionen utgjorde

1912	3,950 ton
1913	4,200 »
1914	4,690 » .

Huvudsakliga produktionen inom landet har varit baserad på norska svavelkisbränder, vilka rostats och urlakats på kopparverket i Helsingborg. Då på senare tid importen av norsk svavelkis minskats på grund av ökad produktion av svavelkis inom landet, och då en del av den koppar, den norska kisen innehåller, måste återlämnas till Norge, har den kopparkvantitet, som tillföres Sverige från norsk kis, avsevärt minskats. I ersättning för den norska kopparen har på senare tid producerats vissa kvantiteter koppar ur olika svenska malmfyndigheter, men dessa kvantiteter äro små.

Då importen av koppar så gott som fullständigt avstannat, blir således slutresultatet det, att endast en liten bråkdel av landets kopparbehov kan täckas av befintlig tillgång till koppar.

Beträffande på elektrolytisk väg raffinerad koppar, har man tidigare på det hela taget ej ansett det ekonomiskt fördelaktigt att framställa denna inom landet,

Statens
industrikom-
missionens
arbets-
utskott.

utan har hela behovet därav, vilket år 1914 uppgick till 7,000 à 8,000 ton, importerats, huvudsakligen från Amerika.

Det av sökandena föreslagna verket skulle omfatta dels kopparhytta för framställning av råkoppar ur svenska malmer, dels anläggning för raffinering på elektrolytisk väg av denna råkoppar och eventuellt även av på andra håll framställd bessemerkoppar. Dyläk raffinerad koppar har sitt största användningsområde för den elektriska maskinindustrien och för tillverkning av patronhylsor och andra krigsförnödenheter. Av bolagets tillämnade verksamhet är givetvis den ökade produktionen av råkoppar över huvud taget av den största betydelse för landet, men även den elektrolytiska raffineringen är, som av nyssnämnda omständigheter framgår, ur försvarsberedskapssynpunkt, och med hänsyn till den elektriska maskinindustrien och den av densamma beroende elektrifieringen av våra vattenfall, av mycket stor vikt.

Av vad ovan anförts torde med tydlighet framgå, att under nuvarande förhållanden produktionen av koppar inom landet bör på allt sätt uppmuntras.

Vid bedömandet av storleken av det understöd, som kan behövas för att det planerade verket skall kunna komma till stånd, får man taga hänsyn därtill, att ett verk av detta slag icke torde bliva konkurrenskraftigt, då normala förhållanden inträda. Dels bliva de nuvarande anläggningskostnaderna och därmed ränta och amortering allt för höga jämfört med motsvarande kostnader för de utländska verk, från vilka konkurrensen kommer. Dels kommer smältningskostnaden för våra kopparmalmer på grund av högre kolkostnader, den tillgängliga malmens låga kopparhalt m. m. att bliva avsevärt högre, än vad samma kostnader äro för motsvarande utländska (speciellt amerikanska) anläggningar. Dels torde driftkostnaderna för elektrolyseringsverket icke kunna på långt när bliva så låga som vid de amerikanska jätteanläggningarna för samma ändamål.

Det torde därför vara visst att om relativt normala förhållanden på kopparmarknaden med riklig tillförsel utifrån skulle inträffa inom en någorlunda kort tid genom ett slut på världskriget, så riskera företagarna en tämligen allvarlig förlust.

Nu är det visserligen sant, att de industriella företag, som ingå som delägare i det planerade nya kopparverket, för sin tillförsel av koppar just nu i hög grad äro beroende av den nya anläggningens tillkomst, men det torde kunna anses, att den ovan anförda risken är så stor, att den bör ytterligare kompenseras genom ett särskilt understöd från statens sida.

Sökandena hava tänkt sig att staten skulle bistå det tilltänkta företaget, dels genom att detsamma utan kostnad finge vid Västerås disponera ett effektbelopp om 700 hästkrafter under en tid av tio år, dels genom att åt företaget garanteras full frihet i dispositionen av den tillverkade elektrolytkopparen såväl beträffande användning som pris.

Vad först beträffar det årliga bidraget såsom gratis tillhandahållande i Västerås stad av den för företaget nödvändiga energien, så synes densamma i form lämpligt vald, då anläggningen under alla omständigheter, för att fylla ovan berörda ändamål att öka försvarsberedskapen, måste tryggas kontinuerlig tillgång på elektrisk kraft på en lämpligt belägen ort, vilket knappast torde kunna ske på bättre sätt än som föreslagits. Arbetsutskottet anser för sin del den fördel staten skulle få av företaget i form av ökad militär och industriell försvarsberedskap så stor, att den borde kunna försvara tillhandahållandet av kraft på de föreslagna villkoren. Särskilt skulle detta bliva fallet, därest staten, liksom intressenterna i företaget,

betingade sig rätt att på skäligen villkor förvärva viss del av företagets kopparproduktion.

Arbetsutskottet saknar emellertid anledning att gå närmare in på betingelserna för kraftleveransen, då utskottet förutsätter, att vattenfallsstyrelsen, till vilken ärendet jämväl remitterats, lämnar utredningen om i vad man vattenkraft kan tillhandahållas, och om de närmare villkor, som böra fästas vid en dylik kraftleverans.

Den ifrågasatta beslagsfriheten för den vid verket producerade kopparen åter är ett krav, som kan hava mycket mera vittgående konsekvenser än tillhandahållandet av gratiskraft.

Sådana förhållanden äro redan nu radande på kopparmarknaden, att ett ingripande från statens sida vid fördelningen av all tillgänglig koppar synes vara befogad. Redan har Eders Kungl. Maj:t, genom utfärdande av exportförbud, gällande från och med den 2 augusti å maskiner m. m. innehållande koppar, förhindrat utförandet ur landet utan särskilt tillstånd av koppar, och har utförseltillstånd beviljats endast mot full kompensation i samma metall, där ej särdeles viktiga skäl talat för medgivande av export utan dylik kompensation. Om det ifrågasatta kopparverket kommer till stånd, men därefter allt fortfarande brist på koppar för allmännyttiga ändamål råder, kan säkerligen ett behov av statens ingripande föreligga vid fördelningen av den producerade elektrolytkopparn på ett sådant sätt, att de allmänna behoven i första hand tillgodoses. Man kan ju annars exempelvis tänka sig, att vissa industrier, vilkas alster huvudsakligast eller till stor del gå till export, eller vilkas produkter annars äro mindre nödvändiga för landet, i första rummet få sina behov av koppar för maskiner, ledningar och dylikt tillgodosedda, under det att koppar saknas eller endast efter mycket lång väntan kan erhållas för andra mera nödvändiga behov, såsom till ledningar för belysning, där sådan nu helt saknas, m. m. dylikt.

Givet är också, att därest företaget skulle hava en obegränsad möjlighet att för all där producerad koppar under hela den tid kopparimporten är avstängd taga vilka priser som helst, så skulle dess monopolställning lätt kunna utnyttjas på ett sätt, som vore till skada för annan industri och för landet i sin helhet.

Arbetsutskottet anser därför, att i den begärda obegränsade beslagsfriheten ett par viktiga undantag böra göras. Dels bör beslagsfriheten endast gälla elektrolytkoppar, som på anläggningen i fråga framställts ur svenska kopparmalmer genom smältning av dylika, och således icke elektrolytkoppar, som framställts genom raffinering av koppar, framställd ur andra malmer (exempelvis kisbränder) och på annat sätt, eller på annat ställe (exempelvis klorerande rostning). Dels bör bestämmelsen om beslagsfrihet upphöra att gälla, så snart företagarna erhållit tillräcklig kompensation för den risk de åtagit sig. I sådant avseende föreslår arbetsutskottet, att beslagsfriheten skall upphöra då bruttovinsten av företaget, minskad med de skatter, som därå belöpa, uppgår till ett belopp, som är en och en halv gång så stor som det belopp, som nedlagts i företaget för dess försättande i driftfärdigt skick.

Då det knappast torde kunna förväntas, att Eders Kungl. Maj:t på förhand vill utlova dylik beslagsfrihet, torde denna fråga bäst kunna ordnas så, att arbetsutskottet med vederbörande träffar ett avtal, gående ut därpå, att arbetsutskottet förbinder sig att därest företaget kommer till stånd icke hos Eders Kungl. Maj:t föreslå beslagläggande av den koppar, som ovan omförmäls och i övrigt innehållande de villkor, vilka närmare detaljerats i det avtalsförslag, som bifogas denna skrivelse.

Därmed böra sökandena kunna låta sig nöja och hava sökandena därmed förskaffat sig utsikt till en så stor vinst, att den bör i tillräckligt hög grad uppväga den risk, varmed startandet av företaget är förbunden.

Sammanfattande det ovan sagda hemställer arbetsutskottet, att Eders Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt vattenfallsstyrelsen att träffa sådant avtal rörande leverans av elektrisk energi, att därigenom beredes företaget avsevärd lättnad i ekonomiskt avseende, samtidigt som statens intressen i andra hänseenden (speciellt beträffande möjlighet att erhålla del av företagens produktion) tillvaratages,

och att Eders Kungl. Maj:t måtte, i frågan om frihet rörande försäljningen av elektrolytkoppar, låta bero vid vad industrikommissionens arbetsutskott ovan anfört.»

Utskottet har vid sitt utlåtande fogat det förslag till avtal mellan utskottet och aktiebolaget elektrolytverken, vartill utskottet hänvisar, och är detta av följande lydelse:

» *Avtal.*

Mellan statens industrikommissionens arbetsutskott, nedan kallat arbetsutskottet, och aktiebolaget Elektrolytverken, nedan kallat bolaget, är denna dag följande avtal träffat.

§ 1.

Bolaget förbinder sig att i Västerås uppföra en anläggning för framställning av koppar ur svenska malmer m. m., innefattande anläggning för elektrolytisk raffinering av den framställda kopparn, med en ursprunglig tillverkningsförmåga av 3,000 ton elektrolytkoppar per år. Anläggningen ordnas från början så, att den utan svårighet kan utvidgas för en tillverkning av 5,000 ton per år. Som biprodukter avses att framställa särskilt nickel och kobolt.

Anläggningen skall, om ej ööverstigliga hinder uppstå, vara driftsfärdig senast den 1 oktober 1918.

§ 2.

Arbetsutskottet förbinder sig att lämna bolaget full frihet rörande försäljningen av vid elektrolytverket ur svenska kopparmalmer framställd elektrolytkoppar, till dess att bolagets nettovinst, beräknade i enlighet med vad som i § 3 säges, uppgå till sammanlagt så stort belopp, som motsvarar en och en halv gång anläggningskostnaden enligt § 4.

§ 3.

Såsom nettovinst skall anses skillnaden mellan å ena sidan den bruttoförsäljningssumma, som ernåtts, och å andra sidan självkostnadspriset för de i nämnda försäljningssumma ingående produkterna.

Till grund för beräkning av bruttoförsäljningspriset skall läggas det vid försäljningstidpunkten gällande genomsnittliga marknadspriset å ifrågavarande produkter inom Sverige och ej det lägre pris, till vilket dessa till äventyrs blivit debiterade bolagets delägare eller andra (utom svenska staten och dess verk).

I produkternas självkostnadspris skola icke inberäknas avskrivningar av något slag, ej heller räntor å eget (eller främmande) kapital; de för produktionen

använda råvarorna inklusive malm skola beräknas till skäligt pris, och driftkostnaderna må ej upptagas till mer än skäliga belopp. Däremot inräknas i självkostnadspriset skatter av alla slag, i den mån dessa hänföra sig till motsvarande tidsperiod.

§ 4.

Till anläggningskostnaden skall hänföras högst den faktiskt betalade respektive debiterade kostnaden efter skälig prisberäkning för:

- 1) tomt, fabriks-, magasins- och kontorsbyggnader, apparater, ugnar, maskiner, verktyg, modeller, möbler och dylik inredning; allt i den utsträckning, som erfordras för framställning av elektrolytisk koppar ur svensk malm, och som voro i driftdueligt skick vid ingången av det räkenskapsår, under vilket denna överenskommelse upphör att gälla;
- 2) patent, som eventuellt inköpts för bedrivande av ifrågavarande fabrikation;
- 3) lager av malm och övriga råvaror, som få anses erforderliga för bedrivande av två månaders produktion av bemälda slag;
- 4) under arbete varande produkter av samma slag;
- 5) färdiga produkter av samma slag motsvarande högst en månads avsättning och upptagna till självkostnadspris beräknat efter i § 3 förmälda grunder.

§ 5.

Staten äger genom arbetsutskottet eller annan myndighet förordna lämplig kontrollör att när som helst taga del av bolagets räkenskaper och i övrigt med samma befogenhet rörande granskningen av förvaltningen, som tillkommer en ordinarie revisor enligt 1910 års aktiebolagslag.

§ 6.

Tidpunkten för denna överenskommelses upphörande skall ej anses sammanfalla med ordinarie räkenskapsår utan kan inträda under loppet av räkenskapsår, ifall anledning finnes att förmoda, att nettovinsten under året uppnått det enligt § 2 stipulerade beloppet och ett med anledning härav verkställt bokslut visar, att så är fallet.

§ 7.

Skulle meningsskiljaktigheter vid tydande av detta kontrakt uppstå, må saken icke dragas inför domstol utan avgöras av Sveriges tekniskt-industriella skiljedomsinstitut.»

Krigsmaterielkommissionen anför i underdånigt utlåtande den 1 december 1917:

Statens krigsmaterielkommission.

»Beträffande de sökandes ansökan att 700 hästkrafter elektrisk energi från statens kraftstation i Västerås skulle under en tid av 10 år från fabrikationens igångsättning gratis ställas till ifrågavarande verks disposition, får krigsmaterielkommissionen, enär tillkomsten av ett elektrolytverk inom landet måste ur krigs-

beredskapssynpunkt anses synnerligen önskvärdt, för att icke säga nödvändigt, på det livligaste tillstyrka nådigt bifall till denna ansökan, dock under förutsättning att bemälda energi, intill 700 hästkrafter, ej får utan särskilt nådigt tillstånd användas för annat ändamål än elektrolytisk framställning av metallerna koppar, nickel och kobolt, och att sålunda ingen del av sagda kraft får av sökandena till annat ändamål brukas eller till annan uthyras.

Vad åter angår sökandenas anhållan om tillstånd att inom Sverige få fritt försälja vid verket framställd koppar, nickel och kobolt till priser, som av verket självt bestämmas, har krigsmaterielkommissionen intet att erinra mot att något maximipris icke under fredstid äsättes ovannämnda på elektrolytisk väg framställda tre metaller. men att Eders Kungl. Maj:t icke avhänder sig rätten att i händelse av krig äsätta maximipris.»

Med anledning av vad sålunda i ärendet anförts och sedan jag med representanter för sökandena underhandlat i frågan, anmodade jag överingenjören i vattenfallsstyrelsen W. Borgquist att inkomma med förslag till den lösning av den viktiga frågan, vilken syntes lämpligen kunna åvägbringas.

Överingenjör
Borgquist

I en den 25 januari 1918 dagtecknad promemoria har härefter Borgquist anført, såvitt nu är i fråga, huvudsakligen följande:

»Kraftofferten till metallverken.

Elektrolytverken hava som subvention begärt cirka 500 kilowatt gratis kraft i Västerås.

Med hänsyn till förda förhandlingar synes det lämpligt, att vattenfallsstyrelsen offererar kraft vid transformatorstationen i Västerås vid 20,000 volt på följande villkor.

Under kontraktstiden från och med 2 år efter avslutandet av kriget mellan Tyskland och England levereras kraften till ett pris av 105 kronor per kilowatt och år, förutsatt att priset å elektrolytkoppar i Sverige (Göteborg) är lika med medelpriset å elektrolytkoppar under tiden 1 juli 1909—1 juli 1914. För varje procent, varmed under något år medelpriset ökas eller minskas i förhållande till medelpriset under tiden $\frac{1}{7}$ 1909— $\frac{1}{7}$ 1914, ökas respektive minskas kraftpriset med samma procenttal. Medelpriset anses vara medeltalet mellan toppnoteringarna i Mining Journal under årets 52 veckor.

Före 2-årsdagen efter avslutandet av kriget mellan England—Amerika och Tyskland utgår kraftpriset vid sekundärstationen med

ett grundpris av 55 kronor per kilowatt och år,

en förbrukningsavgift av 1.0 öre per kilowattimme under högvattentid och

en förbrukningsavgift per kilowattimme under lågvattentid lika med vattenfallsstyrelsens bränslekostnad per kilowattimme.

Förbrukningsavgift debiteras dock under högvattentid för högst 500 × 80 kilowattimmar per vecka och under lågvattentid för högst 500 × 120 kilowattimmar per vecka.

Med högvattentid avses den tid, då vattenföringen i Dalälven vid Älvkarleby överstiger 250 sm³.

Utöver ovan angivna avgifter tillkommer ytterligare kostnaden för överföringen från transformatorstationen till fabriken, med hänsyn till såväl förlusterna i linjen (4 %) som andel i kostnaden för ledningen. Under förutsättning att elektrolytverken för erforderlig ledningskoppar erlägger en engångskonjunkturavgift av 15,000 kronor, blir dess andel i den årliga ledningskostnaden 2,500 kronor.

Subvention.

Det har ifrågasatts, att staten skulle lämna subvention i stället för den pris-sänkning å kraften, som vattenfallsstyrelsen avstyrkt. Den minst dyrbara form för staten, under vilken dylik subvention kan lämnas, synes vara att befria elektrolytverken från krigskonjunkturskatt intill dess företaget avamorterat sitt anläggningskapital. Man bör ju utgå ifrån, att en dylik avamortering bör vara verkställd, innan normala förhållanden återinträda. Genom denna subvention gör staten praktiskt taget ingen direkt uppoffring, eftersom kopparverket icke synes komma till stånd utan denna skattebefrielse. Staten ernär däremot följande fördelar:

1) Koppar erhålles för landets nödvändigaste behov. Detta är den största fördelen och betydelsen därav kan icke skattas för högt.

2) Om kriget fortfar under längre tid och sålunda efter den tidpunkt, då bolaget avamorterat sitt kapital, erhåller staten efter denna tid normal skatteinkomst, och kommer i viss mån att då erhålla den konjunkturskatt, som tidigare efterskänkts, på grund av den högre utdelning, bolaget kan lämna, sedan anläggningskapitalet avamorterats.

3) Därest staten, som föreslagits, ingår som aktieägare, tryggas statsverkets tillgång till koppar.

Såväl med hänsyn till de under mom. 2) berörda förhållandena som även den omständigheten, att industrikommissionen skulle äga rätt att reglera kopparprisen, sedan bolaget erhållit en nettovinst av 1.5 ggr anläggningskostnaden — alltså 50 % av denna efter anläggningarnas avskrivning — är det ingen anledning att befara, att staten genom ovan föreslagna subvention gynnar ett företag, som med hänsyn till eventuell stor vinstmöjlighet icke förtjänar detta stöd.

Det kan eventuellt sägas, att staten skapar ett farligt prejudikat. Så synes dock icke vara fallet. Det vore tvärtom för visso till gagn för landet, om dylik avlastning från skatt kunde beviljas alla sådana företag, som nu behöva startas för åstadkommande av ersättningsmaterialier med samma betydelse som kopparn.»

Över Borgquists förslag hava sökandena beretts tillfälle att yttra sig, och hava de i en den 29 januari 1918 dagtecknad, till mig ställd skrivelse härom anfört:

»De av oss tidigare framställda förslagen rörande status medverkan vid tillkomsten av elektrolytverken avsågo:

1) att genom handelsfrihet för produkterna under krisperioden möjliggöra en

*Sökandenas
yttrande i an-
ledning av
Borgquists
förslag.*

amortering av anläggningarna under denna period och för delägarna i verket att därifrån erhålla sitt kopparbehov,

2) att genom erhållande av fri. eller enligt vårt sista muntliga förslag, billig kraft sätta verket i tillfälle att under normala tider konkurrera med i utlandet. framför allt i Amerika, befintliga elektrolytkopparverk.

Ett statsbidrag enligt det av överingenjör Borgquist skisserade förslaget. d. v. s. befrielse från krigskonjunkturskatt intill dess anläggningarna amorterats. inverkar påtagligen icke på den framtida konkurrensmöjligheten såsom den fria eller billiga kraften skulle gjort. Sådan statssubvention ökar däremot utsikten att kunna amortera anläggningarna under verkets första driftsperiod.

Ehuru vi alltså icke kunna anse, att den form för statsunderstöd, som överingenjör Borgquist föreslår, stöder företagens framtida drift på samma sätt, som det av oss föreslagna, äro vi likväl beredda att ansluta oss till detsamma under förutsättning av att i kostnaderna för anläggningarna inräknas däri bundna lager av koppar och dylikt och under förutsättning av följande modifikationer i kraftpriset.

Det av överingenjör Borgquist föreslagna framtida kraftpriset kunna vi acceptera under förutsättning av, att tilläggspriset vid stigande kopparnoteringar bortfaller.

Höga och låga kopparnoteringar komma säkert att följa varandra och den vinst å fabrikationen, som eventuellt uppnås under en kanske kortvarig högperiod, kan väl behövas för att täcka förlusten under en föregående eller efterföljande lågperiod. Möjligt är även, att bolaget vid någon viss period ej kan utnyttja en högkonjunktur på grund av förut uppgjorda leveranskontrakt. Principen om kraftprisets reglering efter kopparpriset synes för övrigt i och för sig oriktig, då kraftverkets omkostnader för kraftleverans icke influeras av inträffande förändringar i kopparpriset.

Beträffande det av överingenjör Borgquist föreslagna kraftpriset för den första perioden, intill 2 år efter fredsslut, är detsamma ur konsumentsynpunkt oerhört högt. Då man säkert måste förutsätta, att de högre prisen å av det nya bolaget framställda produkter upphöra långt tidigare, måste vi för att ej riskera allt för stora förluster anhålla, att perioden för det högre kraftpriset reduceras till ett år efter fredsslutet.

Under förutsättning av att dels ovannämnda modifikationer beträffande kraftpriset genomföras, dels den av industrikommissionen förordade handelsfriheten beviljas och dels regeringen meddelar sig avse till riksdagen framlägga proposition om subvention i form av befrielse för bolaget från krigskonjunkturskatt intill dess verkets anläggningar inklusive däri bundet materiel amorterats, äro intressenterna i aktiebolaget Elektrolytverken beredda att omedelbart påbörja de avsedda anläggningarnas uppförande. Skulle regeringen uppställa det kravet, att statsverket gives option, exempelvis till den 1 maj 1918. att inträda som aktieägare i bolaget för förslagsvis kronor 1,000,000 med samma rätt som enligt stiftelseurkunden tillkommer bolagets övriga aktieägare att till gällande marknadspris övertaga så stor del av bolagets produktion, som svarar mot dess aktieinnehav, äro vi undertecknade beredda att hos intressenterna i Elektrolytverken tillstyrka sådant villkors antagande.»

Departementsschefen.

Efter det av mig nu senast återgivna yttrande av sökandena fann jag frågan hava kommit i sådant läge, att en lösning på tillfredsställande villkor syntes möjlig att åstadkomma. Jag satte mig därför i förnyad förbindelse med sökandena, och sedan jag härvid kommit till

enighet med dem om de villkor, på vilka jag ansåg mig kunna tillstyrka Eders Kungl. Maj:t att biträda deras framställning, tillåter jag mig nu att till Eders Kungl. Maj:ts prövning anmäla ärendet.

Med de hörda myndigheterna är jag fullt ense om det planerade företagens stora betydelse för landet, särskilt under nuvarande brydsamma förhållanden, då det icke lär vara möjligt att såsom förut med importerad vara fylla vårt behov av elektrolytisk koppar. För ett flertal viktiga anläggningar är denna av oundgängligt behov, icke minst för många av de ändamål, som tillgodogörandet av statens vattenkraft avser att fylla. Då således här föreligger ett viktigt statsintresse, bör ock staten, synes det mig, söka så långt möjligt är stödja det nya företaget. Härutinnan erbjuda enligt min mening de av överingenjör Borgquist föreslagna vägar den bästa lösningen. Därjämte bör, såsom industrikommissionens arbetsutskott ifrågasatt, en viss handelsfrihet med avseende å de framställda produkterna beredas företaget.

I avseende å priset för levererad kraft vill jag, i likhet med Borgquist, men utan att hänsyn må tagas till kopparnoteringarnas växling, tillstyrka ett leveranspris av 105 kronor per kilowatt och år, sedan under kontraktstiden 2 år gått till ända efter avslutandet av kriget mellan Tyskland och England—Amerika. Dessförinnan skulle det av Borgquist i sådant avseende föreslagna leveranspris komma till tillämpning. I den mån de sålunda tillämpade leveranspris komma att visa sig understiga vad vattenfallsstyrelsen anser sig böra regelrätt debitera för upprätthållande av vattenfallsverkens ekonomi, lærer, efter anmälan om förhållandet av vattenfallsstyrelsen, Eders Kungl. Maj:t framdeles hava att träffa de dispositioner till täckande av underskottet, som därav kunna föranledas. För närvarande lærer det närmast blott komma i fråga att anbefalla vattenfallsstyrelsen att med bolaget träffa ett preliminärt avtal om kraftleveransen, grundat å ovan angivna prisbestämmelser. Härom skall jag emellertid längre fram under dagens lopp tillåta mig framställa förslag.

Jag övergår härefter till den av Borgquist föreslagna subventionen till bolaget i form av befrielse från krigskonjunkturskatt. Jämväl härutinnan kan jag i huvudsak ansluta mig till vad Borgquist föreslagit och sökandena godtagit. Det synes mig nämligen som om denna form för understöd åt det nya företaget med dess viktiga syfte men ovissa framtidsmöjligheter vore synnerligen lämplig. Sedan emellertid sökandena under förhandlingarnas fortgång yrkat befrielse ej blott från krigskonjunkturskatt utan även från »annan eventuell kronoskatt utöver inkomstskatt, sådan inkomstskatten beräknats före krigsperioden», har jag efter förnyad överläggning med dem ansett mig kunna föreslå befrielse för bolaget från annan till kronan utgående skatt än inkomst- och för-

mögenhetsskatten samt den extra inkomst- och förmögenhetsskatten, något som jämväl sökandena förklarar sig kunna godtaga. Riksdagens medgivande bör alltså inhämtas till bolagets fritagande från annan till kronan utgående skatt än inkomst- och förmögenhetsskatt samt extra inkomst- och förmögenhetsskatt till och med utgången av det år, under vilket bolaget amorterat sitt anläggningsskapital, inberäknat däri bundet material.

Slutligen bör bolaget beredas den lättnad i avseende å förfogandet över de framställda produkterna, varom industrikommissionens arbetsutskott gjort hemställan. Till frågan härom torde jag längre fram under dagens lopp få återkomma.

För att staten och dess anläggningar skola komma i åtnjutande av de för dess verksamhet viktiga produkter, vilka vid det planerade företaget skola framställas, synes mig den av sökandena erbjudna formen vara den bästa, nämligen att staten ingår som aktieägare i bolaget och därmed i enlighet med vad stiftelseurkunden angiver erhåller viss företrädesrätt till de framställda produkterna. Såsom föreslagits, bör statens andel i bolaget lämpligen fixeras till 1,000,000 kronor. Medel för tecknande av detta aktiebolopp jämte därå belöpande stämpel, 10,000 kronor, böra alltså av riksdagen äskas. Den utgift för kapitalökning, som anskaffandet av ifrågavarande summa 1,010,000 kronor innebär, synes rätteligen böra täckas genom upplånta medel, vilka riksgäldskontoret bör ställa till statskontorets förfogande.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag,

att Eders Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen

dels medgiva, att aktiebolaget elektrolytverken må till och med utgången av det kalenderår, under vilket bolagets anläggningar, inberäknat däri bundet material, amorterats, fritagas från annan till kronan utgående skatt än inkomst- och förmögenhetsskatt samt extra inkomst- och förmögenhetsskatt,

dels ock till tecknande för statens räkning av aktier i bolaget för 1,000,000 kronor jämte därå belöpande stämpel å tilläggsstat för år 1918 anvisa ett förslagsanslag, högst 1,010,000 kronor, att utgå av låne-medel och genom riksgäldskontoret i mån av behov tillhandahållas statskontoret.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen giva nådigt bifall; och skulle proposition till riksdagen avlåtas av den lydelse bil. litt. . . . vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Arthur Wirström.